

Dare Pejić

Filmsko popotovanje po nekdanjih Titovih mestih

Bila so Titova mesta

letó 2017

režija Amir Muratović

država Slovenija

dolžina 102'

Portret osmih mest bivše Jugoslavije v filmu **Bila so Titova mesta** (2017) Amira Muratovića, z vesno nagrajenega avtorja in predanega filmarja, je dokument o svojevrstnem urbicidu. Temelji na pričevanjih iz osmih mest, nekoč poimenovanih po Josipu Brozu Titu, ki se danes nahajajo v sedmih državah. Poleg nekdanjega Titovega imena jih veže podobna usoda, večinoma tragična, saj nekatera od nekdanj močnih industrijskih mest socializma danes propadajo, obenem pa navdihujoča v tem, kako njihovi meščani kljubujejo zobu časa. Mentalni zemljevid prebivalcev teh mest se je skrčil, medtem ko je njihov spomin na preteklost še vedno živ.

Avtor je kot režiser, scenarist in montažer posnel amfibijski dokumentarec v dveh izdajah: televizijski film je dvodelen, kinematografom pa je namenjena integralna verzija. Premiero je film v dveh delih doživel v maju na RTV Slovenija, pod okriljem katere je dokumentarec nastal. Muratović, znan tudi kot televizijski ustvarjalec oddaj *Zapeljevanje pogleda*, dokumentarcev o sodobni likovni umetnosti, portretnih serij *City Folk – Ljudje evropskih mest* in *Alice*, evropskega kulturnega magazina, je avtorsko suveren ustvarjalec, ki pogosto preži za spregledanimi temami, navdihujočimi posamezniki in edinstvenimi fenomeni. Njegov zadnji celovečerec **Leteti!** (2016) je bil denimo posvečen slovenskim letalnicam in skakalcem, medtem ko je za **Majoš** (2010), dokumentarni film o 90. obletnici postavitve mlaja v prekmurski vasi Gančani in subtilni portret vaščanov, prejel vesno za najboljši dokumentarec na Festivalu slovenskega filma. Vsestranska radovednost je odlika mnogih dokumentaristov, le redki pa se ponašajo s takšnim darom za beleženje pričevanj. Za pričujoči film je Muratoviću uspelo posneti zgodbe 68 sogovornikov iz vseh Titovih mest, med drugim tudi Azema Vllasija, nekdanjega predsednika Zveze socialistične mladine Jugoslavije in predsednika Zveze komunistov Kosova, ki je bil v času Miloševićevega režima in tik pred razkosanjem

Jugoslavije zaprt zaradi protirevolucionarnih dejavnosti. V filmu Vllasi med drugim omenja, da se je razpad Jugoslavije začel prav na Kosovu.

Mesta Titograd, Titova Korenica, Titovo Užice in Titov Veles so nosila Titovo ime že kmalu po koncu druge svetovne vojne, medtem ko so bila ostala – Titovo Velenje, Titov Drvar, Titova Mitrovica in Titov Vrbaš – preimenovana v letih po Titovi smrti. Sogovorniki iz vseh osmih mest so pripadniki različnih generacij; večinoma gre za ljudi, rojene v Titovi Jugoslaviji, ki so ostali v svojem mestu ali pa so se vanj vrnili po koncu vojne v devetdesetih. Muratovićevo popotovanje po mestih Jugoslavije je trajalo tri leta, kar se filmu z vidika kakovosti zagotovo pozna. Brežšivna montaža, grafične ilustracije in fotografija poudarjajo enoten narativni okvir, medtem ko odsotnost strogih elementov dokumentarca (poklicni statusi sogovornikov) ustvarja bolj oseben pristop do naslovljenih vprašanj.

Titograd, ki je v bil devetdesetih letih preimenovan nazaj v Podgorico, je med Titovimi mesti edino, ki je postalo glavno mesto nove države. Mlada prestolnica Črne gore je tudi okolje, v katerem ima jugonostalgija skoraj domovinsko pravico, saj v Tivatú »deluje« Generalni konzulat SFRJ Jugoslavije. Najhuje med vsemi jo je odnesla Korenica na Hrvaškem, nekdanj Titova Korenica, kjer sta ustaški pobj med drugo svetovno vojno in petdeset let kasneje beg Srbov med operacijo Nevihta povsem opustošila kraj. Nekdanji blišč hotela v Plitvicah je zamenjalo njegovo propadanje, čeprav se danes večina prebivalcev v tem kraju (na obrobju nacionalnega parka Plitviška jezera) sezonsko še vedno preživlja s turizmom. Gre za enega tipičnih paradoksov dežel v tranziciji, ki pa so postali že pravilo. Sogovornice iz ženske koreniske pletilske zadruge v filmu povedo, kako poskuša njihov kolektiv preko družabnega omrežja delovati javno ter kakšni volneni copati se trenutno nosijo (»Zgoraj volna, spodaj guma, to je nova liška Puma!«).

Manj nacionalnih napetosti je čutiti v vojvodinskem Vrbašu, izrazito etnično mešanem področju. Povezovalni dejavnik v tem nekdanj industrijsko razvitem kraju je med drugim folklor, ki povezuje pripadnike narodnih manjšin in otroke iz etnično mešanih zakonov. Drugače je v Kosovski Mitrovici, ki jo reka deli na albanski in srbski del. Nekdanji rudarski gigant Trepča je ugasnil, medtem ko zgodovina z izumljanjem tradicij cveti, kar je najbolj razvidno iz imen ulic. Nacionalizem z obeh strani na mesto deluje kot svojevrsten urbicid z ustvarjanjem paralelnih oblasti. Mesto, znano po uporú albanskih rudarjev, pa je danes razdvojeno bolj kot kadarkoli prej. Herojske Užice v Srbiji, znane kot prvo osvobojeno območje v Evropi iz časa Hitlerjeve okupacije, prav tako pesti propadla industrija. Mesto si po Natovem bombardiranju leta 1999 ni več nikoli zares opomoglo, ostal je le kleni duh nekaterih posameznikov:

vzdržljive in na evropskem prvenstvu nagrajene tekačice, ki se spominja, da je vedno menjala mesta, države nikoli, ali pa mladih podjetnikov, ki so zagnali mestni hostel in komunistični imidž zamenjali z bolj dobičkonosnim in manj polemичnim eko turizmom.

Posttranzicijski Veles v Makedoniji, nekoč najbolj onesnaženo mesto Evrope, je danes priča odlivu mladih meščanov, ki bežijo pred brezposelnostjo in pomanjkanjem perspektive. Drvar v Bosni, mesto herojske rešitve Tita pred desantom, doživlja podobno usodo. V mednacionalno sprtem okolju se večina mladih izseljuje in išče boljšo prihodnost drugod. Od vseh nekdanjih Titovih mest je ekonomska preobrazba še najbolj prizanesla Velenju, »Bosni v malem«. Nadebudna vodička obiskovalce popelje po znamenitostih mesta v sklopu doživetij »Socializem v Velenju«. Mesto z najvišjim spomenikom Titu na svetu in nekoč solidno mestno infrastrukturo za rudarje, je bilo zgled za ostala industrijska mesta. Z osamosvojitvijo so Titovi portreti v Velenju izginili na depoje, medtem ko je spomenik Titu ostal.

Beleženje spominov v nasilno razdrtem in nekdanj skupnem kulturnem prostoru je že samo po sebi izjemen prispevek k poskusu razumevanja preteklosti, sploh v času zgodovinskega revizionizma. Hkrati dokumentarec s subtilnimi

filmskimi prijemi prikaže, da je nostalgijo mogoče dojemati kot navdih: sogovorniki puščajo vtis, da se jim bolj kot po nekdanji državi toži po času, ko so na prihodnost lahko gledali z upanjem. Nekdaj najbolj napredna mesta v socializmu so – ironično – postala kraji subverzivne nostalgije. Filmu uspe prikazati, da v teh prostorih niso nastajale le nove države, temveč tudi nove oblike življenja v mestih, pogosto zelo drugačne od uradnih doktrin novonastalih držav. **E**